

Аутор као узрок наводи слабљење феудалних и монашких установа, што доводи до контрареформација и поновног успоравања Европе.

Тревор-Ропер узима 1250. годину као врхунац европског средњег века, а од 1300. године почиње опадање. Финансијска криза XIV века означила је крај тог доба, а убрзо црна смрт почиње да хара Европом. Трогодишње дивљање ове пошести довело је до стравичних последица у свим сегментима друштва. То је било време немоћи да се друштво поново витализује, време реакција, контрареакција и неуспелих побуна, када је формализам запосео интелектуални живот. Аутор говори и о улози португалског друштва у XV веку. Феудално племство у Португалу одиграло

је одлучујућу улогу, омогућавајући Европи да од XV века преузме примат над светом и промени га.

Свако поглавље књиге проткано је бројним илустрацијама које одговарају датој теми и омогућавају читаоцу да проникне у суштину текста водећи га у доба великих прекретница, које су уздизале Европу из таме. Европу која ће загосподарити светом.

Да закључимо, *Усион хришћанске Европе* није књига која представља европску историју у свој њеној пуноћи и богатству, али је неоспорно значајно дело богато изворима, које доноси занимљиве погледе на поједине историјске токове, и које је, као такво, вредно читалачке пажње.

Ана Млађеновић

Митрополит волоколамски Иларион Алфејев, *Патријарх Кирил : живои и гледишја*

С руског превела Ксенија Кончаревић;
Београд : Службени гласник : Православни богословски факултет Универзитета у Београду : Интеркомерц, 2012
649 стр., [24] стр. с таблама; 24 cm
ISBN: 978-86-519-1609-3

Књигу *Патријарх Кирил : живои и гледишја*, која има велику историјску и богословску вредност, написао је Митрополит волоколамски Иларион Алфејев. Књига је први пут објављена у Москви 2009. године.

Књига се састоји из два дела: *Живои и Гледишја*. У првим поглављима под називом „Никада се ничега не бојте“ дат је приказ живота патријарховог деде Василија и његове породице која остаје религиозна у најтежим времени-

ма за Цркву, затим патријарховог оца Михаила Гундјајева, који је три године проводи у заточеништву, да би тек после затвора био рукоположен за свештеника и магистрирао (1970), четири године пред смрт, у Лењинграду.

Следеће потпоглавље говори о школовању Владимира Гундјајева, будућег патријарха, рођеног 20. новембра 1946. године. Владимир школске дане проводи у граду на Неви. Још од младости показује јаку веру, те још у основној школи сведочи веру међу вршњацима и професорима. Након завршетка школовања, Владимир одлази на разговор са Митрополитом Никодимом. Цело следеће потпоглавље посвећено је опису живота Митрополита Никодима Ротова, који је као седамнаестогодишњак примио монашки постриг.

Не можемо рећи да власти у Совјетском Савезу нису притискивале тадашњи врх Цркве у Русији на брз напредак Митрополита Никодима, управо због тога што је потицао из радничке породице – без веза са предреволюционарном прошлошћу Цркве. У 28. години живота Никодим бива унапређен у чин архимандрита. Даље се у потпоглављу говори о Никодимовом путу до епископске катедре. Архимандрит Никодим је већ у 30. години постављен за председника Одељења за спољне црквене послове, а у 33. години живота постаје митрополит

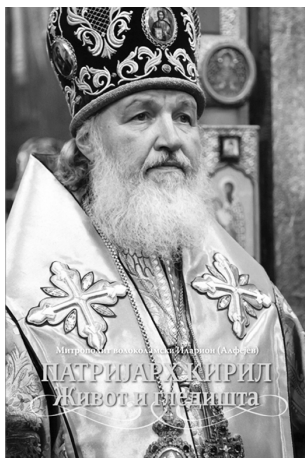
лењинградски. Био је приморан да успоставља баланс између совјетских власти и Цркве, због чега бива нападан и са једне и са друге стране. Умире у својој 48. години од инфаркта, 1978. г. у Ватикану, где је присуствовао интронизацији папе Јована Павла I.

Наредно потпоглавље излаже студентске дане Владимира Гундјајева, у Лењинградској духовној академији, од 1965. године. Убрзо након уписа на студије бива изабран за секретара Митрополита Никодима који захтева од младог студента да за 4 године заврши школовање које је по правилу трајало 8 година. Већ у 22. години Владимир пише захтев за примање монашког пострига, а бива замонашен на Благовести 1969. године, у периоду када су власти настојале да угасе све духовне школе у Русији. На место представника Руске Православне Цркве у раду Светског савета цркава у Женеви 1971. године бива постављен млади монах Кирил. Тамо га редовно посећује Митрополит Никодим. Један од главних задатака Руске Цркве је тада био да обавесте совјетску власт о незадовољству западног света због прогона верника у држави. Три година касније данашњи Патријарх Кирил постаје ректор Лењинградске духовне академије. Власти нису дозвољавале селекцију студената према мишљењу Наставно-научног већа, већ их селектују по свом нахођењу. Године 1976.

архимандрит Кирил постаје викарни епископ Лењинградске епархије. Овде се аутор дотиче и питања односа између Митрополита естонског и талинског Алексја, каснијег патријарха, и Архиепископа Кирила. Убрзо након прослављања 175. годишњице Лењинградске духовне академије, Архиепископ Кирил бива премештен у Смоленску епархију.

Наредно потпоглавље нам износи делатност Архиепископа Кирила у Епархији смоленској 1985. године. У то време ова епархија била је једна од најсиромашнијих у Русији. Међутим, однос Цркве и државе већ почиње да се побољшава. Након прослављања 1000 година од крштења Русије у Смоленској епархији почињу да се отварају нове парохије, манастири се обнављају, формира се мисионарско одељење...

У следећем потпоглављу описана је мисионарска делатност потоњег Патријарха Кирила, овог пута у Калињинграду, који је припадао Смоленској епархији, премда географски одсечен од осталог дела Русије. Пре него што је архиепископ Кирил дошао, у Калињинграду није постојала ни једна парохија. Међутим, већ крајем 2008. године, када је Архиепископ Кирил отишао из ове епар-

хије, у овој области је било 78 парохија и 56 свештеника.

Архиепископ Кирил 1989. године бива изабран за председника Одељења за спољне црквене везе Московке Патријаршије. Године 1990. држава постаје неутрална према Цркви. Патријарх Алексје II оштро критику-

је војни упад совјетских власти у Литванију. Након оставке Горбачова СССР престаје да постоји. То поставља пред Руску Православну Цркву тежак задатак успостављања духовног јединства свих народа бившег савеза. У томе је одређену улогу играло Одељење за спољне црквене везе, које је такође у великој мери допринело у решавању несугласица са расколницима у Украјини, али и у покушају решавања проблема римокатоличких мисионара на територији Русије.

У наредном одељку говори се о политичкој кризи из 1993. године, где је Црква одиграла значајну улогу у покушају решавања несугласица између законодавне и извршне власти. Премда није у потпуности успела да заустави нападе опозиције, Црква је засигурно умањила последице ове борбе.

Архиепископ Кирил је сматрао да је главни задатак Одељења за спољне црквене везе сарадња са

осталим православним земљама, те је био пратња Патријарху Алексију II на свим његовим путовањима. Аутор књиге расправља – на овом месту – о проблему православних у Молдавији, Естонији и Украјини, где су формиране три засебне аутономне Цркве. Трудом Патријарха Алексија и Митрополита Кирила одржава се, макар у одређеној мери, мирно стање.

У наредном потпоглављу Митрополит Иларион говори о односима Руске Цркве са дохалкидонцима, римокатолицима, протестантима, реформаторима, англиканцима, као и са Светским саветом цркава. Затим се у следећем потпоглављу Митрополит Иларион дотиче проблема односа Руске Цркве са осталим религијама. Митрополит Кирил се овде истиче као неко ко се редовно бави овом врстом дијалога. Он се највише заузимао да очува безбедност православних хришћана у земљама где већина становника није православна, те се сусреће са представницима муслиманских и будистичких земаља заузимајући се за очување моралних вредности и људских права.

Митрополит Кирил такође узима активно учешће на помесним саборима у Руској Цркви. На сваком сабору он посебно истиче важност тога да се не праве никакви догматски компромиси са инославнима. Сабор из 2000. године прихвата документ чији је састављач Митрополит Кирил, а у

коме се он дотиче основних социјалних проблема данашњице (еутаназија, блуд, смртна казна, промена пола...), као и улоге Цркве у решавању тих проблема.

У поднаслову „Архипастирске посете и отварање нових парохија у дијаспори“ видимо да је Митрополит Кирил редовно путовао у иностранство и сусретао се са представницима дијаспоре, помагао изградњи храмова на просторима ван Русије... Такође, Митрополит Кирил је улагао велики напор на одржавању добрих односа са представницима руске дијаспоре, те често организовао конгресе на којима су учествовали и представници власти Русије. Уколико се осврнемо на организацију руске црквене дијаспоре, видећемо да је Митрополит Кирил у великој мери допринео њеном напретку. Он је учествовао у реализацији пројекта митрополитског округа Западне Европе, чији је иницијатор био Патријарх Алексије II, а који је имао за циљ обједињавање Цркве у расејању са Црквом у отаџбини. Још једна делатност Митрополита Кирила је успостављање контакта са староверским групацијама у Русији.

Митрополит Иларион у следећем потпоглављу говори о друштвеној и просветитељској делатности патријарха Кирила. Митрополит Кирил често посећује најудаљенија епархије Руске Православне Цркве. Такође, он иницира одржавање Интернационалног

руског народног сабора, на коме заједно учествују грађани Русије који живе у расејању и они у држави. Још једно пастирско служење Митрополита Кирила огледа се у вођењу телевизијских емисија „Реч пастира“, и „Име Русија“.

Затим аутор пише врло интересантно потпоглавље о новинарској кампањи против Цркве, а највише против Митрополита Кирила. Наглашено је да Митрополит никада није одговарао на овакве клевете, које су у оквиру противцрквене кампање понављане 12 година. Након што је Његова светост Патријарх Алексисе II преминуо 2008. године, на престо „мјестољубитеља“ патријаршијског престола изабран је Митрополит Кирил. На овом положају Митрополит одржава помен блаженопочившем Патријарху, али и неуморно посећује манастире и храмове у Русији.

Претпоследње поглавље првог дела књиге нам излаже начин на који је Митрополит Кирил изабран на место патријарха. У првом кругу је од 197 важећих гласова, Митрополит Кирил је добио 97. У другом кругу, који је обављен тајним гласањем, од 677 важећих гласа Митрополит Кирил добија 508, док Митрополит Климент 169. На тај начин, Русија добија новог патријарха – Кирила.

Последње поглавље првог дела књиге нам говори о интронизацији Његове светости Патријарха московског и све Русије Кирила,

1. фебруара 2009. године у Храму Христа Спаситеља. Након беседе новоизабраног Патријарха, 2. фебруара је одржан свечани пријем учесника Помесног сабора Руске Православне Цркве у Андрејевској сали Великог дворца у Кремљу.

Прво потпоглавље другог дела књиге – *Гледишћа* – посвећено је опису ревности за веру, на којој се заснива читава делатност Патријарха Кирила. Патријарх Кирил о вери говори као о начину успостављања везе човека са Богом, као о појму уско везаном са појмом религија. Он сматра да религиозни човек мора да се понаша у складу са тим у сваком тренутку свог живота. У следећем поглављу излаже се однос Бога и човека, јер предмет и објекат религијске вере јесте Бог, и то не може бити неко апстрактно биће, већ Бог као личност.

Следе проповеди и чланци Патријарха Кирила који се односе на Исуса Христа. Следеће потпоглавље нам говори о Цркви и њеном предању. Патријарх Кирил непрестано инсистира на истинитости присуства Божијег у Цркви, у Светим Тајнама.

У наредном потпоглављу, Патријарх говори о истинским служитељима Цркве, јерархијској структури, епископству... Нарочито наглашава важност епископа у Цркви, али говори и о важности презвитера и ђаконa. Патријарх Кирил исто тако наглашава велику одговорност црквеног клира, пастирску дужност, која не сме више

да се ограничи на границе одређене парохије. Средишње место у животу Православне Цркве је богослужење. Патријарх Кирил у центру служења ставља Божанствену Литургију, а све остало за њега је секундарно. У овом потпоглављу, аутор говори и о Патријарховом мишљењу у вези превођења богослужбених књига на руски језик. Премда говори да је веома значајно да се у Цркви одржи црквенословенски језик, Патријарх сматра да је потребно да се богослужбене књиге прилагоде савременом човеку. Следећи одељак говори о значају духовног образовања у савременом свету и могућим реформама. Управо се на приближавању учења Цркве савременом човеку подробије задржава аутор књиге. Патријарх истиче и значај пожртвованости у породици, а говори и о способности православља да успостави здрав породични живот. Васпитање деце у моралном, духовном и религиозном погледу је темељ за оснивање здраве породице.

Једна од средишњих тема стваралаштва Патријарха Кирила јесте однос Цркве и државе, зато што се у тренутку када је комунизам нестао, појавила потреба за детаљнијом разрадом ове теме. Патријарх, осврћући се на однос Цркве и државе у време комунизма, сматра да не треба осуђивати оне који су у то тешко време зарад Цркве успостављали компромисе са влашћу. На демократско уређење државе Патријарх гледа позитивно,

али не на ону демократију која је у примени у Западној Европи. Наиме, Патријарх сматра како треба да постоји склад мишљења између Цркве и државе. Он говори да држава мора бити кадра да спречи мисију опасних религија и секти које могу угрозити грађане Русије. Исто тако, велики значај Патријарх приписује очувању јединства Русије. Овде он најпре сматра духовно јединство трију великих руских народа, заједно крштених: Руса, Украјинаца и Белоруса. Наравно да овде Патријарх мисли на духовно јединство ових словенских народа, притом ни најмање не оспоравајући њихов државни суверенитет. Даље, Патријарх говори о дијалогу православних са западним и исламским светом, где мора постојати одређена дистанца, и где православни, као што је горе наглашено, морају сачувати догматске истине.

Следеће поглавље аутор посвећује међуправославним односима. Самим тим што је један од главних задатака Одељења за спољне црквене везе био очување јединства Православне Цркве, јако је битно макар укратко рећи нешто о деловању Патријарха Кирила док је био председник овог одељења. У овом потпоглављу се најпре говори о историји настанка неких патријаршија, нарочито Васељенске. Затим се говори о настанку заграничних епархија Руске Православне Цркве, које, по мишљењу Патријарха Кири-

ла, треба да остану под јурисдикцијом Руске Цркве. На крају, Патријарх говори о значају сарадње свих православних патријаршија.

С друге стране, аутор књиге дужну пажњу посвећује односу православаца са римокатолицима и протестантима. Најпре се излажу историјске околности под којима је дошло до раскола Истока и Запада, а након тога и њихова теолошка размимоилажења, а затим закључује да су односи између православних и католика данас погоршани само због римокатоличких прозелита. Што се тиче односа са протестантима, уочљиво је размимоилажење у доктринарном и моралном систему. Патријарх Кирил сматра да је велика грешка протестаната одбацивање предања, а као пример наводи увођење женског свештенства и епископства.

Наредно поглавље се дотиче тема савременог екуменизма. Патријарх Кирил строго одбацује екуменизам који позива православље на одбацивање свог учења о вери и моралу. Такође, Патријарх Кирил сматра да је данашњи екуменизам талац либералног хуманизма, оруђе политичких система.

Патријарх Кирил као један од највећих проблема данашњице види кризу личности и демографску кризу. Што се тиче пада natalитета, у Русији ово има економске узроке, док је на Западу превасходни проблем у духовно-моралној сфери. Одржавање јед-

ног народа немогуће је замислити без јаке и моралне породице. Овај проблем настаје у 20. веку, када је либерални западни свет довео до феминистичких револуција, као и до трансформације породичне и полне етике. Никако не би смело да дође до снижења нивоа хришћанског моралног послања да би се прилагодило савременим светским стандардима, већ се хришћани морају борити за очување истинског морала.

У наредном потпоглављу Патријарх говори о људским правима из погледа православног хришћанства. Наиме, концепција људских права се развијала у западним земљама. Колико год да је она тамо имала успеха, у великој мери је показала своје недостатке. Управо је западњачки индивидуализам довео до демографског пада и аморалног понашања. Пример изопачености људских права на Западу је – по Патријарховим речима – еутаназија, коју развија Хитлер у нацистичкој Немачкој. Међутим, на Западу такође постоје примери правилног руковођења, по хришћанским моралним нормама. Слободу, која савременом човеку стоји на располагању, он мора да усклади са моралним нормама.

Последње поглавље књиге говори о европском пројекту, где Патријарх Кирил посвећује велику пажњу проблему европских интеграција. После Другог светског рата, Европа је била приморана

да пронађе мировно решење, како читав свет не би био уништен појавом следећег светског оружаног сукоба. Међутим, модел Западне Европе је заправо модел секуларног друштва, у коме религија спада само у сферу приватног; а управо се оваквом друштвеном уређењу противи Православна Црква, јер овакво друштвено уређење може довести до насиља над личношћу. Патријарх Кирил сматра да је за даљи развитак Европе неопходан повратак хришћанском смислу вредности.

На послетку, можемо рећи да књига *Патријарх Кирил: животи и идеји* представља веома вредно биографско и историјско дело савремене религиозне књижевности. Нема сумње да ово дело може бити од велике користи студентима који се баве изучавањем новије историје Руске Православне Цркве, као и свима онима који су заинтересовани за руску националну баштину 20. и 21. века.

Дамјан Ђорђевић

Augustine Casiday, *Reconstructing the Theology of Evagrius Ponticus : Beyond Heresy*

Cambridge University Press, New York 2013

274 pp. ; 22 cm

ISBN: 978-0-521-89680-1

Августин Касиди је спада међу значајније савремене проучаваоце дела Евагрија Понтијског.¹

¹ Научна литература о Евагрију је веома обимна и последњих се година значајно увећава. Овде само наводимо неке кључне монографије и студије које треба имати у виду при изучавању Евагрија: Bunge, Gabriel, *Gastrimargia: Wissen und Lehre der Wüstenväter von Essen und Fasten; Dargestellt anhand der Schriften des Evagrius Pontikos*, Berlin : Lit, 2012; Tsakiridis, George, *Evagrius Ponticus and Cognitive Science: A Look at Moral Evil and the Thoughts*, Wipf and Stock, 2010; Stefaniw, Blossom, *Mind, Text, and Commentary: Noetic Exegesis in Origen of Alexandria, Didymus the Blind, and Evagrius Ponticus*, Lang, 2010; Corrigan,

Његова књига о Евагрију коју је пре осам година објавила изда-

Kevin, *Evagrius and Gregory: Mind, Soul and Body in the 4th Century*, Ashgate, 2009; Konstantinovsky, Julia, *Evagrius Ponticus: The Making of a Gnostic*, Ashgate, 2009; Cataldo, Giovanni, *Vita come tensione nell'antropologia di Evagrio Pontico*, Ecumenica, 2007; Dysinger, Luke, *Psalmody and Prayer in the Writings of Evagrius Ponticus*, Oxford University Press, 2005; Guillaumont, Antoine, *Un philosophe au désert: Évagre le Pontique*, Vrin, 2004; Sinkewicz, Robert E., *Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus*, Oxford University Press, 2003; Hombergen, Daniël, *The Second Origenist Controversy: A New Perspective on Cyril of Scythopolis' Monastic Biographies as Historical Sources for Sixth-Century*